

## РЕЦЕНЗИЯ

РЕГИСТРАЦИОНЕН ИНДЕКС И ДАТА
203 / 27.02.12г.

От проф. д.и.н. **Иван Димитров Карайотов** – хоноруван преподавател в ШУ „Епископ Константин Преславски”.

на дисертационния труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор” на тема:

„**МОНЕТНА ЦИРКУЛАЦИЯ ПРЕЗ VI – VII ВЕК В ЗЕМИТЕ НА ДНЕСНА ЮГОИЗТОЧНА БЪЛГАРИЯ**”

от **Алена Георгиева Тенчова**, редовен докторант в Секция за нумизматика и епиграфика на НАИМ при БАН.

Докторската теза на Алена Тенчова „Монетна циркулация през VI – VII век в земите на днешна Югоизточна България” е структурирана отлично в съответствие с териториалния обхват и богатия нумизматичен материал, документиран от нея в каталога. Ръкописът се състои от **КНИЖНО ТЯЛО 1**, което съдържа: Въведение: „Териториален и хронологически обхват на темата. Цели, задачи и проблеми”; Глава Първа: „Византийското монетосечене VI-VII век” с четири подглави: „Историография”; „Ранновизантийското монетосечене. Монетната система през VI-VII век”; „Иконография на ранновизантийското монетосечене” и „Технология на изработване на монетите. Монетарници VI-VII век”. Глави Втора и Трета съдържат същинската част на дисертационния труд. Глава Втора се състои от два раздела: „Видове монетни находки – колективни и единични. Монети без уточнено местонамиране” и „Концепции и подход при обработка на материала”. В Глава Трета: „Монетна циркулация през VI-VII век в земите на днешна Югоизточна България – райони” Тенчона разделя изследваната от нея територия на пет района. Първият се отнася до „Югозападното черноморско крайбрежие и прилежащият му

хинтерланд”, вторият – „Югоизточните подбалкански територии”, третият – „Горното и средното течение на реките Марица и Тунджа”, четвъртият – „Източните Родопи” и петият „Странджа и Сакар планина”. Глава Четвърта формулира характерните особености на циркулацията. Следват обобщително Заключение, Библиография, Показалец на съвременните селища с обозначени координати и 42 цветни и чернобели карти. КНИЖНО ТЯЛО 1 е разпечатано върху 346 стандартни страници. Документални приложения са включени в КНИЖНО ТЯЛО 2, което съдържа подробен Каталог в таблици и Таблици със снимки. Общият обем на дисертационния труд е внушителен и заема 724 страници.

Във Въведението авторката констатира натрупването на огромен нумизматичен материал през последните години и липсата на обобщителен труд, който го интерпретира не само по стил, но и по местонамиране. Тя очертава териториалния и хронологически обхват, който е предмет на темата. В исторически аспект това е диоцеза Тракия с неговите три провинции – Тракия, Хемимонт и Родопа. Разделянето на територията на пет района не е произволно, а се обосновава от Тенчова на базата на специфични циркулационни и икономически признаци във всеки от тях.

Тук са формулирани и целите на тази обемна, поради богатството на наличния материал, докторска теза. Тенчова се спира и върху приложените от нея методологични принципи при интерпретацията на колективните и единични монетни находки, датиращи от ранновизантийския период.

Авторката си поставя основните цели на своята обемна теза. Така както е разработена, под научното ръководство на доц. д-р Дочка Аладжова, нейната докторска работа попълва една голяма празнина в нашата нумизматична и историческа наука. Тава е особено важно, защото избраните от нея хронологически граници съвпадат с вековете, когато в днешните български земи съзряват условията за създаването и конституирането на Първото българско царство.

Тенчова е вложила изключително много усилия и е успяла да заснеме и каталогизира 2 350 монети от колекциите на 15 музея. Повечето от тях се намират на изследваната от нея територия в градовете Бургас, Созопол, Несебър, Поморие, Карнобат, Сливен, Стара Загора, Ямбол и т. н. Изключение прави богатата колекция на НАИМ – София, чиято колекция единствено ѝ е била под ръка. Докторантът Тенчова не само е осъществила обхождане на тези музеи. Тя е вложила упорит труд при документиране на нумизматичния материал, като е отбелязала всички налични данни за всяка от монетите, включени в нея. Тези данни са почерпени не само от инвентарните книги на музеите, но в много случаи се базират върху споделеното от десетките изследователи на археологическите обекти, където са открити колективните и единични находки. Общият брой на обработените монети от съкровищата и единичните находки достига до респектиращата цифра 4 679 като за 73 % от тях е фиксирано точното местонамиране. В тезата не само се използва *Tabula Imperii Byzantini*, но в много случаи тя е уплътнена с нови данни и е обогатена с конкретни исторически и икономически заключения.

Глава Първа „Византийското монетосечене VI-VII век” включва подробен историографски преглед, изложен в хронологически порядък. Тенчова се позовава на най-ранните съчинения по византийска нумизматика. Прегледът започва с монографията на Саулси от 1836 г., следва каталогът на Солейрол, издаден около две десетилетия по-късно (1853 г.) и класическото съчинение на Ж. Сабатие “*Description générale des monnaies Byzantines*” (1862 г), което е актуално и до днес. Като задълбочен изследовател на византийското монетосечене се проявява и руският нумизмат Иван Толстой, който е автор на тритомника “*Monnaies Byzantines*”, издаден в Петербург преди Първата световна война, но преиздаван и до днес. Не са подминати и Мионе, Ратто, Фридлиндер, Пиндер и по-новите Алфред Белинджър и Филип Гриърсън. Подробното

изброяване на използваните от Тенчова стари и нови автори е излишно, но не може да не се подчертае нейното отлично познаване и най-рационално използване на богатата чужда и българска нумизматична литература, а също така и публикациите за археологически обекти, където са открити монети от периода, с който тя се занимава. Тази изключителна библиографска начетеност на авторката е очебийна и респектираща, защото показва и свободното боравене с няколко чужди езика. На мене лично ми прави силно впечатление цитирането на литература, посветена на находки от Грузия, т.е. от срещуположния източен бряг на изследвания западен Черноморски бряг и това придава околонттийски привкус на нейната докторска теза.

Следващата подглава на Глава Първа интерпретира различните мнения за началото на ранновизантийското монетосечене. Авторката обективно излага мненията и аргументите на най-авторитетните специалисти по византийско монетосечене и дава предпочитание на становището на Белинджър, според който е най-правдоподобно да приемем като *terminus post quem* монетната реформа, проведена през 498 година.

Отличното познаване на литературата дава възможност на Тенчова да разработи подробно и компетентно византийската монетна система през VI – VII век, да анализира точно триметалната монетна система и последвалите реформи, в резултат на които се променят съотношенията между номиналите от благородни метали и бронз. В своите интерпретации Тенчова се позовава и на откриваните и публикувани екзагии (*exagia solidi*) и с това разширява проблематиката си извън рамките на циркулационните процеси. Разгледани са подразделенията на солида - семиси, тремиси и появата на ауреуса, засвидетелстван при Анастасий и Юстиниан I, а също така и високо номиналните монети. Приведени са подробни цифрови данни за теглата на златните модули и това прави от тезата богат извор на

информация със справочен характер. Тенчова се спира на богатата терминология на латински и гръцки език, касаеща различните монетни номинали и технологията на монетосеченето през този период при използване на системите *al rezzo*, използвана при златните емисии, и *al magso* - при сребърните и бронзовите. Дисертантът приема, че маркировката *OB* е със значение „*obryzum* – чист” и тя не представлява цифровото обозначение „72”. Внимание е обърнато и на службите, които се занимават с организацията и производството на монетната продукция и тяхната специфика при различните императори. Тези проблеми са интерпретирани не само въз основа на нумизматичен материал и нумизматични публикации, но и върху основата на информация от писмени исторически и историографски извори за епохата. Всичко това допринася за пълнота и изчерпателност на изследването, качества, които за първи път получават толкова широко отражение в българската нумизматична литература. Подглава 1.2 е снабдена с прецизни и отчетливи таблици и хистограми, които допринасят за изграждане на пълна представа за динамиката в развитието на тегловните стандарти и монетните ателиета (монетарниците) във Византийската империята през този период. Въз основа на исторически и историографски данни Тенчова е представила и таблица с паричните възнаграждения на конниците и пехотинците през VI - VII век, в която точно са обозначени годишните и ежедневните суми, получавани от тях. От нея също се виждат и промените, настъпващи през различните години.

Подглава 1.3 от Глава Първа представлява изследване на монетната иконография през епохата. В самото начало дисертантът прави обща характеристика на мотивите и тематиката, съдържащи се върху монетните типове. Според нея отделните типове представят изображения на владетели, не липсват религиозна тематика и мотиви, а някои от тях носят „стойностни белези”. Върху лицевата страна обикновено се поставя

владетелският лик, а религиозните символи виждаме върху opakото. Изключения правят изображенията на Христос. „Функционалните белези”, с които се обозначава стойността, обикновено стоят на реверса. Отбелязва се, че през VI век на монетното лице по правило се гравира свещеният образ на императора, чиято власт е дадена от Бога. Изображенията следват новия стил на епохата и се характеризират със спестяване на индивидуални черти и белези. В дисертацията е описано точното разполагане на императорските профили и бюстове върху емисиите от благородни метали и бронз. Обърнато е внимание и на изключенията, които се срещат върху донативните монети при ранното сребърно монетосечене. Въвеждането на типовите разполагания на бюста в случаите, когато има исторически данни, е точно фиксирано по години. Осмелявам се да твърдя, че за първи път се натъквам на така точно систематизирани иконографски наблюдения върху ранните византийски монети в българската специализирана литература. След преждевременната кончина на нашата колега д-р Здравка Христова, създава основни постановки в изследването на късноантичното монетосечене, сега се появява един изчерпателен труд, касаещ граничните векове на прехода между късна античност и ранно средновековие в днешна Югоизточна България.

Глава Втора и Трета представляват ядрото на рецензирания труд. Те именно са посветени на монетната циркулация. На базата на постигнатото във въвеждането и Глава Първа Тенчова предприема тук прецизен анализ на документираните от нея колективни и единични монетни находки. Още в самото начало на изложението тя разделя съкровищата на три групи. В зависимост от начина на тяхното натрупване те са „съкровища по необходимост”, които се свързват обикновено с някаква принуда, предизвикана от събития, сполетели района, където се откриват; „селективни”, получили се при продължителен избор на отделните

екземпляри и „съкровища със спестовен характер”, натрупани вследствие на стопански просперитет на притежателя си. Първите, според събраните от инвентарните книги на музеите и литературата данни, се откриват извън населените места. Дисертантът анализира характерните белези на тези находки и вярно преценява тяхното голямо значение като исторически и нумизматичен извор. Висока оценка се прави на селективните съкровища заради качествата на самите монети. Тук се говори и за начините на натрупването на колективните находки и се прави критичен анализ на изводите, които могат да се направят при тяхната интерпретация. Подробно тези проблеми са разгледани във втората подглава на Глава Втора „Концепции и подход при обработка на материала”. Докторантът избира от използваните многобройни автори, които отлично познава, най-правдоподобните становища и ги прилага при анализа на събрания материал, поставяйки ударение върху находките със сигурно установено точно местонамиране. Добро впечатление прави изписването на географските координати на селищата, където са намерени монетите. Това е само едно от доказателствата, че Тенчова с пълни шепи черпи от богатите модерни прийоми, навлезли в историческите науки през последните години.

В Глава Трета „Монетна циркулация през VI-VII век в земите на днешна Югоизточна България – райони” Тенчона разделя изследваната от нея територия на пет района, които цитирах в началото на рецензията. Трябва да се подчертае, че това разделение сполучливо е направено въз основа на данните от документирания монетен материал. Нейните основания за такова райониране са изложени детайлно в Глава Четвърта. Тук именно са формулирани характерните особености на циркулацията. При описание на селищата, в района на които са намерени колективните и единични монетни находки, могат да се направят незначителни забележки. Така възприемането на средновековното име на Бургас, а именно Пиргос,

като име на антично селище не е приемливо. Засега то се среща само в поемата на византийския поет Мануил Фил, живял на границата на XIII и XIV век. Все пак е вярно, че в центъра на модерен Бургас има некропол от късната античност, но ние не знаем неговото име, както не знаем и имената на двата антични емпориона, които са се намирали тук. Възползвайки се от своите изключителни умения и познаване на най-новите компютърни програми Тенчова е изработила 42 карти, отразяващи местонамирането на находките. Мисля, че при подготовката на едно бъдещо отпечатване на дисертационния труд те трябва да бъдат редуцирани до най-много 10 – 12.

Обемното КНИЖНО ТЯЛО 1 на докторска теза завършва с обобщително Заключение, Библиография с доста повече от 350 заглавия, Показалец на съвременните селища с обозначени координати и със споменатите 42 цветни и чернобели карти. Каталогът и снимките на монетите в КНИЖНО ТЯЛО 2 са съставени модерно и перфектно. Те дори могат да служат за еталон на бъдещи нумизматични монографии.

Като четем докторската теза на Тенчова изпитваме истинско задоволство от факта, че най-после огромният нумизматичен материал от VI – VII век, който се е натрупал в нашите музеи, става достъпен за историческата наука.

Докторантката се е справила перфектно с многобройните колективни и единични находки, класифицирайки ги по региони и правейки съответните исторически изводи. Тя е използвала изключително голям брой чужди и български монографии, студии и статии и това и е помогнало да изложи собствените си становища върху каталогизираните от нея монети. Особено добро впечатление прави изработването на ясни и представителни графики и таблици, в които са вкарани находките, а също така ловкото използване на най-големите световни и български нумизмати, посветили се преди нея на тази тематика. Използването на цветни изображения в таблиците към каталога и в диаграмите придава

прегледност и модерност на разработката и дано се намерят средства за нейното издаване във вида, в който Тенчова ни я представя. Не може да има никакви съмнения, че докторската теза „Монетна циркулация през VI – VII век в земите на днешна Югоизточна България” от Алена Тенчова е оригинална самостоятелна разработка. Основавайки се на тези отлични впечатления, аз с удоволствие ще гласувам за удостояването на **Алена Георгиева Тенчова** с научната и образователна степен „доктор”.



Проф. д.и.н. Иван Карайотов

Ул. „Съединение” № 8

8000 Бургас

E-mail: [karayotov\\_iv@yahoo.com](mailto:karayotov_iv@yahoo.com)

<http://www.ivankarayotov.hit.bg/>

<http://www2.burglib.org/html/Karajotov/mysite3/index.htm>